

Hospitálská Lekáreň sv. Alžbety. (1) Kontinuita 270 ročnej lekárne s príbehom. (2)

1/ Mgr. Tomáš Králik PhD., kurátor archívu

2/ RNDr. Tibor Zonnenschein

1672

1738

>

5. Už o dvadsať rokov neskôr postavili alzbetačky svoj nový dom aj vo Viedni, odkiaľ to už bolo len kúsok od Uhorska, rodiska ich patrónky.

6. Prvé štyri sestry prišli do Bratislavy po pobytých jedniach 16. septembra 1738. Jednou z nich bola aj Barbara Hollecková, ktorá položila základy súčasnej lekárne pri Onkologickom Ústave sv. Alžbety.

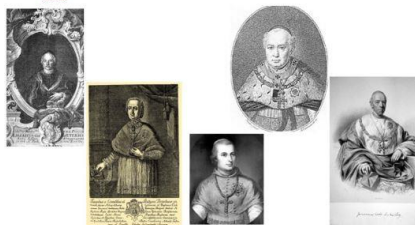
7. Budova kláštora a nemocnice, ktorej bola lekárňou od počiatku neodmysliteľnou súčasťou, bola postavená v roku 1748. Kláštor sa nachádzal za mestskými hradbami v bezprostrednom susedstve vtedy chudobnej štvrte na Dunajskej ulici, odkiaľ zväčša pochádzala aj ich klientela.

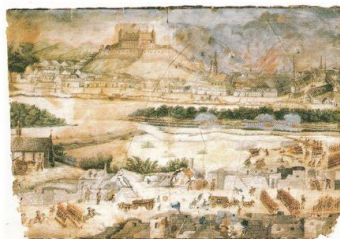
8. Rehoľa sv. Alžbety sa od svojho vzniku zaoberala starostlivosťou o chudobných chorých. Tomuto cieľu podriaďovali jej členky aj svoj spôsob života.

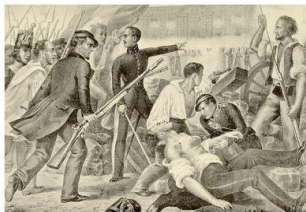
9. Počas svojej existencie komunita alžbetinok zažívala svoje vrcholy a pády, nadväzovala početné vzťahy s rozmanitou paletou obyvateľstva a ich nemocnica sa stala nenahraditeľnou súčasťou sociálnej a zdravotnej starostlivosti v meste. Okrem chudobných a chorých žien, ktoré boli pravidelnými a častými klientkami v kláštornej nemocnici, sem zavítali aj významné osobnosti z politického i náboženského života. Z vládarskej dynastie Habsburgovcov navštívili tento kláštor: Mária Terézia v rokoch 1751, 1775 a 1780; Leopold II. v r. 1790; František 1811; Karolína Augusta 1825, 1830, 1864; Ferdinand I. 1825 a 1830; František Jozef 1857 a Izabela de Cicy 1855 až 1902.

10. Z podporovateľov kláštora z náboženského života môžeme spomenúť ostrihomských arcibiskupov Imricha Eastelházyho, Jozefa Bathányiáka, Karla Ambróza, pre Slovákov známejšieho Alexandra Rudnaya a Jána Szitovského, ktorí počas svojej cirkevnej správy prispeli nemalými peňažnými prostriedkami na rozvoj kláštora.

11. Počas svojej viac ako 275 ročnej existencie zažila komunita pri kláštore početné historické udalosti lokálneho i svetového charakteru, ktoré mali významný vplyv na ich chod. Počas mesačného obliehania Bratislavy francúzskymi a bavorskými vojakmi v roku 1809 slúžila nemocnica a kláštor ako útočisko pre početných utečencov z mesta. 2 delové gule vtedy zasiahli aj jeho budovu. Napoleonské vojny celkovo zmenili systém hospodárenia nemocnice. Dovtedy bolo financovanie bezplatnej starostlivosti zabezpečované príjmami z darov a z pravidelnej renty. Po kolapse Habsburského finančného trhu museli na chod nemocnice prispievať nemalou čiastkou štátne úrady.

12. Aj vďaka tomu v priebehu občianskej vojny v Rakúsko-Uhorsku v rokoch 1848 – 1849 nemocnicu a jej personál používala Rakúska armáda na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti pre svojich ranených vojakov. Počas tohto obdobia desať sestier zomrelo na týfus, ktorým sa pravdepodobne nakazili pri liečbe svojich pacientov.

>

13. Začiatkom augusta 1879 postihol kláštor a kostol masívny požiar, ktorého následky rehoľníčky odstraňovali až do začiatku 20. storočia.

14. Nemalo podobný stav zanechalo na kláštore aj bombardovanie Bratislavy vo februári 1945. Jedna z bômb pri dopade prerazila strechu, no náhľadne nerybuchla. Nedostlo ani k žiadnym obeťam na životoch napriek rozbitým oknám a výrazne poškodenej čelnej fasáde, ktorá sa dodnes nepodarilo obnoviť do jej pôvodnej podoby.

>

15. Nastolenie komunistického diktáturu v Československu viedlo k prenasledovaniu všetkých rehoľných komunít na našom území. Už v januári 1949, krátko po jej rekonstrukcii, bola znárodnená nemocnica a koncom augusta 1950 došlo aj k akcii R, teda vyvezeniu rehoľ. Napriek tomu, že boli sestry vysťahované z kláštora, ostala väčšina z nich pracovať vo vlastnej nemocnici až do roku 1960, kedy boli všetky násilne vyvezené do Kláštora pod Znievom.

16 a 17. Než sa všetky sestry vrátili po r. 1989 do Bratislavy, vystriedali mnohé zamestnania (na družstve, v domoch pre choromyselné deti a pod.), a sťahovali sa po celom Slovensku.

>

Nemocnica

18. Nemocnica pôvodne pozostávala z rozľahlej ošetrovacej miestnosti, kaplnky nachádzajúcej sa v jej severnom rohu, lekárske a maleho nemocničného dvora. Ošetrovacia miestnosť dokázala pojať 30 pacientiek, ktoré sa liečili na lôžkach oddelených od seba závesmi na baldachýnoch.

Pacientov prijímali rehoľničky kvôli komfortu ostatných pravidelne ráno okolo 7. hodiny a popoludní okolo jednej. Ošetrovatelky ženám umyli ruky a nohy, povyberali vlás z hlavy a na lôžko rozprestrel čisté ľanové obliečky. Posteľ sa potom stlačila denne ráno o šiestej a v zime, keď slnko vychádzalo zaskoršie, o 7. hodine. Pred raňajkami priniesli ošetrojúce mnišky pre pacientky čerstvú vodu, aby si urobili základnú hygienu – umyli ruky a vypláchli ústa. Potom im priniesli polievku. Pacientky okrem mnišok ošetrovali aj novičky a kandidátky, ktoré sa tak pripravovali na svoju budúcu profesiu. Nad nimi mala dozor ich magistra, ktorá ich v tom aj začala. V nemocničnej izbe museli byť počas dňa minimálne dve ošetrovatelky. Večer sa v nemocničnej izbe zapálila sviečka, ktorá mala horieť celú noc. Pacientky bývali pred spaním pokropené svätenou vodou.

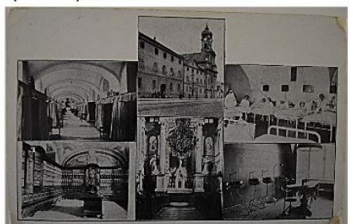
Mnišky mali medzi sebou rozdelené nočné smeny a museli byť v pohotovosti v prípade klopania alebo volania o pomoc. Okolo polnoci sa robili vizitácie, kedy sestry, ktoré mali službu, chodili pomedzi pacientky a pokiaľ nespali, pýtali sa ich, či niečo nepotrebujú. V prípade, keď ťilo o vážne chorú pacientku, sedeli pri nej striedavo dve mnišky. Ak niektorá pacientka zomerala, mohli ku nej zavolať predstavení alebo niektorí zo sestier, aby sa pri nej modlili a povzbudzovali ju. K umierajúcej prišiel aj sľovodník, ktorý jej poskytol všetky potrebné svätosti ako sľovef, pomaznanie a prijímanie Svätosti oltárnej. Sľovodník bol do Jozefínskej reformy zároveň aj svedkom, ktorému zomierajúca dávala poslednú vôľu.

>

19. Lekári pravdepodobne dochádzali zo susediaceho mestského špiřála, ktorého budovy spolu s kostolom sv. Ladislava dnes patria arcibiskupskému úradu.

20. Nemocnica slúžila skoro dve storočia výlučne pre choré a staré ženy. Po zániku Rakínsko-Uhorlaka bola mienená prejsť radikálnou modernizáciou, nakoľko jej ľudomilno zmärodnenie priestorov pre potreby kancelárií zamestnancov železnice. Po masívnom verejnom odpore zo strany domáceho obyvateľstva však československé úrady ustúpili.

Po veľkej prestavbe a rozlíšení o nové priestory pribudla v roku 1938 chirurgická miestnosť, röntgen, diaderna, a niekoľko nočných izieb pre pacientov. Kapacita nemocnice narástla z pôvodných 30 na 120 lôžok s tromi triedami služieb. Sestry následne začali prijímať na ošetrovanie aj mužov.

>

21. V roku 1940 sa do zmodernizovaných priestorov nasťahovalo nové oddelenie z Fakultnej nemocnice pod vedením Ľudovíta Valacha, priekopníka v liečbe onkologických pacientov na Slovensku. Nemocnica sv. Alžbety sa stala tzv. **Radimterapeutickým ústavom**, prvým svojho druhu na Slovensku. Rehoľa zabezpečovala pomocný a ošetrovateľský personál vyškolený modernými zdravotníckymi kurzmi, stravovanie a čistenie nemocenskej bielizne. Fakultná nemocnica prispela vlastnými zariadeniami, onkologickými liekmi, lekármi a potrebnými špecialistami. Rehoľníčky dali krátko na to (v r. 1942) pristavať aj nové krídlo nemocnice, kde sa nachádzali nemocničné lôžka, röntgen aj byty pre lekárov.

Nemocnica vo svojich útroboch ukrývala dvoch židovských lekárov, ktorí opustili Bratislavu počas SNP. Za Slovenského štátu jej onkologických pacientov tiež navštevoval rabin.

22. Po znarodení nemocnice v roku 1949 došlo k jej ďalšiemu rozšíreniu. **Radimterapeutické centrum** sa premenovalo na Ústav pre výskum a liečenie nádorov. Ako to už aj z názvu vyplýva, v tomto areáli sa nachádzali špecializované a kvalitne vybavené laboratória a tiež nemocničné oddelenia. Počet lôžok vtedy stúpil na 145. Ústav sa vtedy stal prvým a dlho aj hlavným československým onkologickým pracoviskom s komplexným liečebným zameraním, ktorý okrem výskumu a liečby vykonával aj ošetrovateľské prednášky o rakovine a jej liečbe a tiež vydával praktické príručky pre terénnych lekárov.

>

23. Medzi rokmi 1960 – 1964 vznikol nový pavilón onkologického ústavu, ktorý sa dnes nachádza na Heydukovej ulici. V celom areáli okrem nemocnice jestrovalo vedecké pracovisko SAV, lekárska knižnica a filiálny kostol sv. Alžbety. Po páde totality došlo k niekoľkým zmenám v ich vedení, ktoré rokovali s reštituujúcimi alžbetinkami. Po dlhých zasadaniach bol v roku 1995 celý areál definitívne zjednotený a vrátený rehoľi. Odvtedy nesie aj pomenovanie Onkologický ústav sv. Alžbety.

Lekáreň

24. Prvá písomná zmienka o kláštorných lekárni s laboratóriom pochádza už z roku 1748. Spolu s laboratóriom bola neoddeliteľnou súčasťou nemocnice, ktorú zásobovala liekmi. Prvou vedúcou lekárne bola Barbara **Holleckorová**, ktorá prišla s prvými tromi spolusestrami z Viedne. Dlhé obdobie zastávala aj úrad **vikárky** – zástupkyne predstavenej. Kronikár ju na jednom mieste oslovil prívlastkom „doktorka“ čím nenarážal na nejaké akademické vzdelanie, ku ktorému ženy 18. storočia ešte nemali prístup, ale na odborné skúsenosti a školenosť, ktoré jej zabezpečil jej domovský kláštor vo Viedni. V Bratislave prežila 46 rokov, počas ktorého dlhé obdobie mala ťažkosti so zrakom, ktorý si liečila vo Viedni.

Receptúre

25. Rehoľníčky pracujúce v lekárni pochádzali z lepšie situovaných rodín, ktorí im zabezpečili vzdelanie potrebné k príprave liekov podľa receptu, resp. podľa návodu lekára **vychovávateľa**, pacientky v ich kláštornej nemocnici. O vzdelávaní sa rehoľníčok v oblasti lekárnictva priamo v kláštore svedčia zachované brožúry z 18. a 19. storočia nachádzajúce sa vo vlastníctve kláštora.

Ulohou rehoľnej lekárníčky bolo starať sa o lekárňu a podľa možnosti aj o zásoby surovín na prípravu liekov. Tiež dohliadala na čerstvosť prípravkov a ich obému. Keď prišiel mestský lekár do nemocnice, zúčastňovala sa na jeho vizitácii pacientov a konzultovala s ním jednotlivé liečby. Potom starostlivo vyhotovovala lieky a podávala ich pacientom v čase, ako určil lekár. Keď si to choroba vyžadovala, mohla použiť výťažky z rastlín, ktoré sa pestovali v kláštornej záhrade na mieste dnešných pavilónov na Heydukovej ulici a ďalej až po Obchodní ulicu. Lekárnička nemohla podať liek nikomu mimo kláštora, pokiaľ jej to nedovoľila predstavená.

26. Spoluprácu medzi lekárňami v ranom období nemocnice nie je žiaľ už možné písomne zdokladovať, no predsa som pri inventarizácii kláštorných pamiatok našiel drobný dôkaz o existencii spolupráce medzi lekárňami milosrdných bratov a alžbetínok.

27. Až do roku 1899 bola lekárňu neverejná, čo znamenalo, že slúžila výlučne pre potreby nemocnice. Až do nástupu komunizmu boli vedúcimi lekárnou výlučne rehoľné sestry, z ktorých sa niektoré, ako napríklad **Mária Benedikta Seidlová** alebo **Mária Alžbeta Poláková**, stali aj predstavenými.

28. Historická lekárňu slúžila nielen na prácu, ale aj na reprezentačné účely. V roku 1748 sa v nej konala hostina pri príležitosti obliečky rehoľných sestier. Klenbový strop s iluzívnym nebom vymaľoval majster Pavol Tölgger, významný predstaviteľ rakúskeho baroka, ktorého diela je možné obdivovať aj v kláštore v Mělníku, ako aj v kostole alžbetinok.

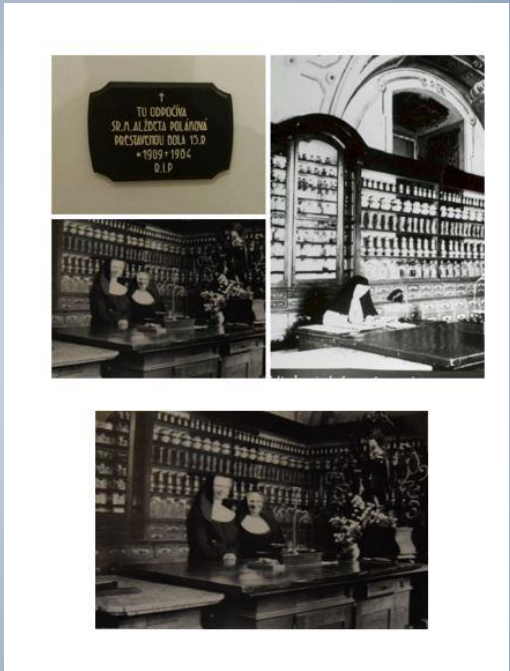

29. Súčasný mobilár pochádza z konca 70. rokov 18. storočia a bol zakúpený z pozostalosti zomrelej rehoľnej sestry Márie Frastitky, ktorá pochádzala z Viedne. V dnešnom stave je po rekonstrukcii z 90. rokov, kedy bol reholi vrátený z múzea farmácie Červený rak. Rekonstrukcia sa udiala vďaka dobovým fotografiami pochádzajúcim spríed jeho demontáže v 60. rokoch.

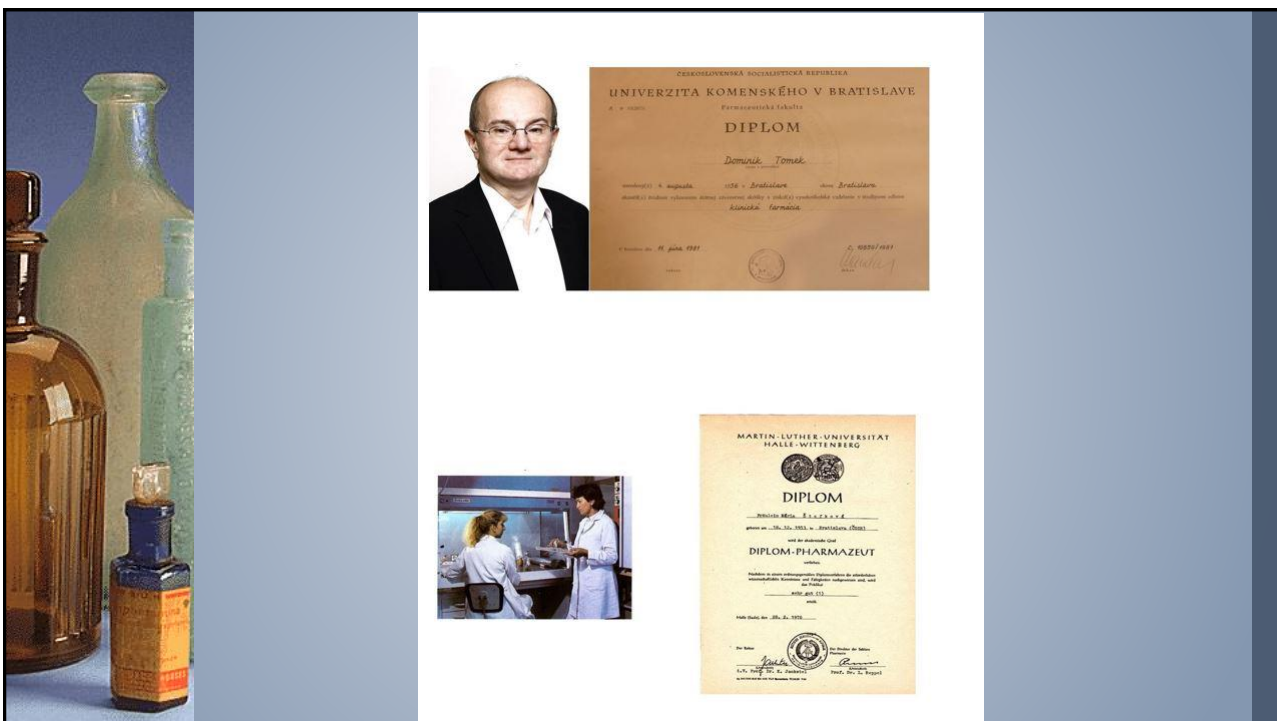
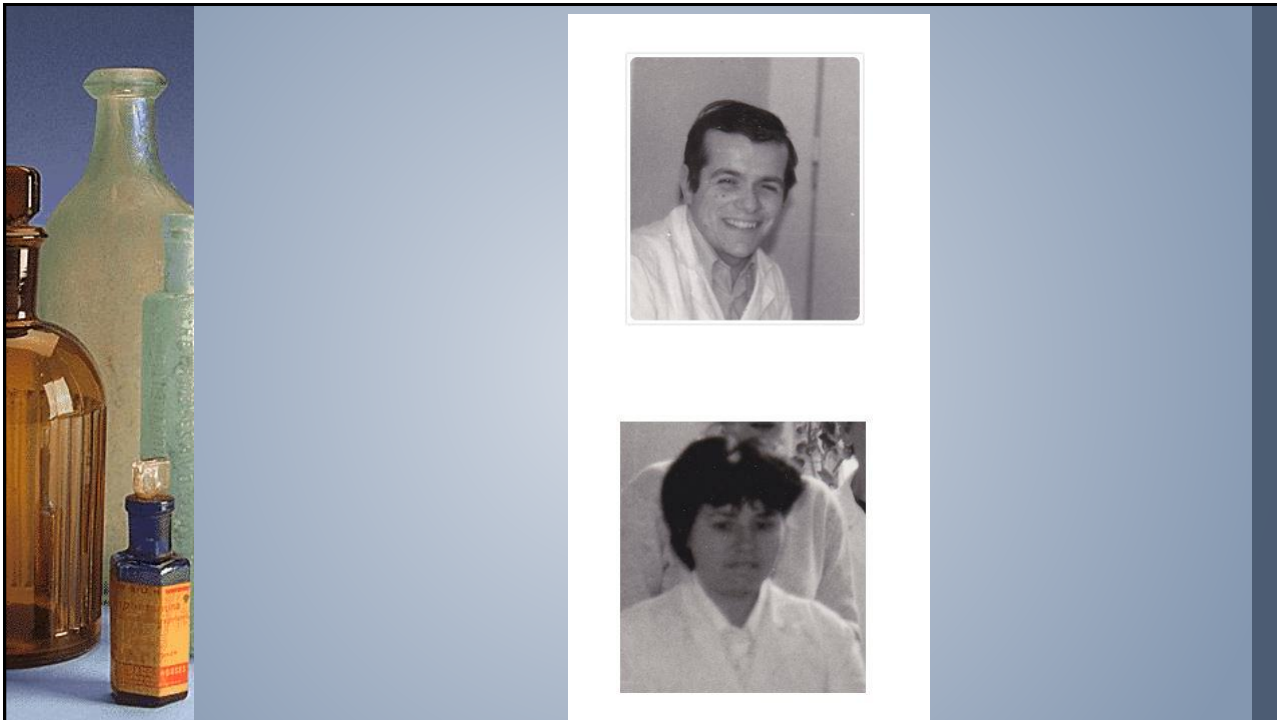
30. Za pozornosť stoja maľované sklenené dózy „handky“, ktoré pochádzajú zo začiatku 19. storočia a zobrazujú Náboženské motívy. Podľa tradície ich vymaľoval neznámy kapucín.

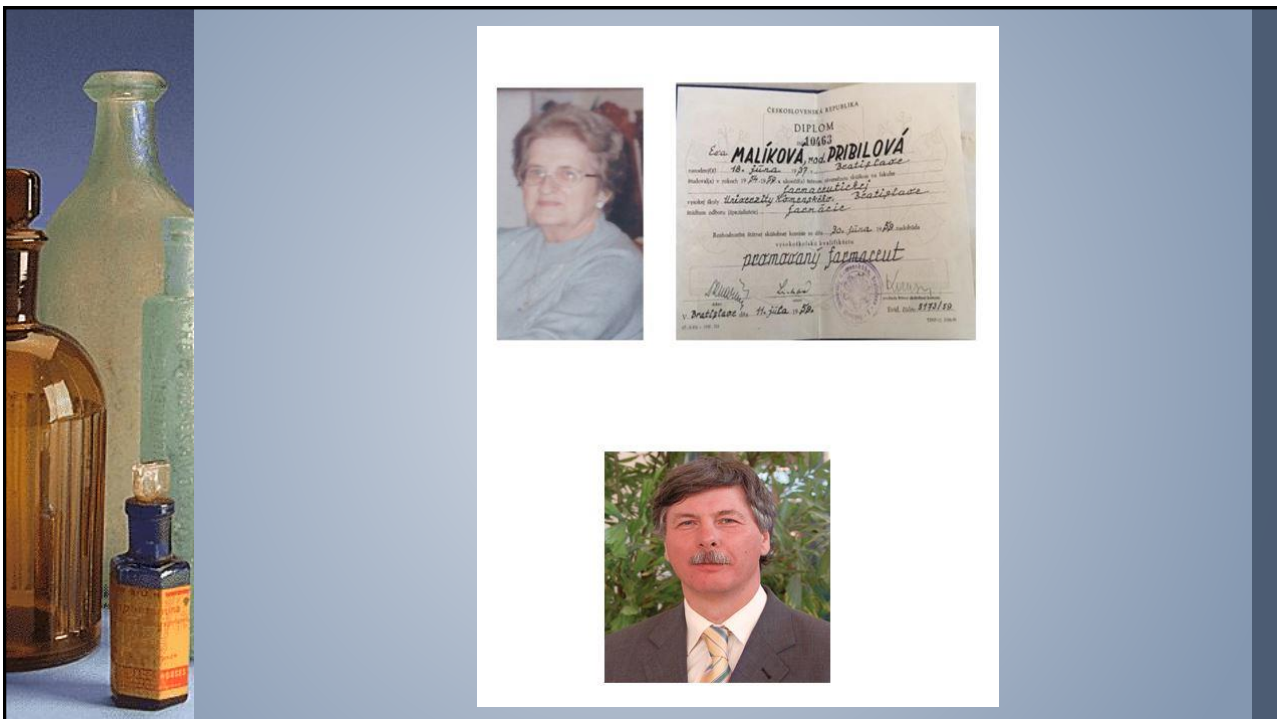
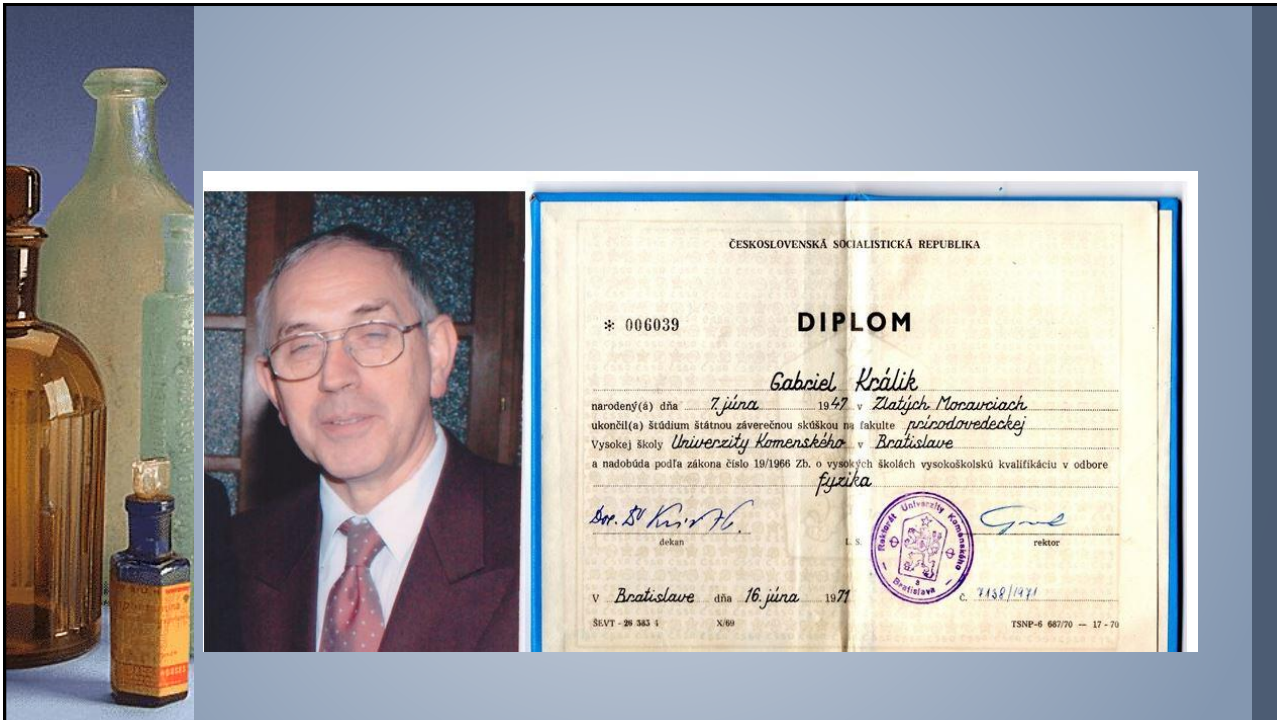

Dr. L. Džurina, lekárnica

44. Príbeh obrazu, ktorý je pre verenosť vystavený na I. poschodí v lekárni v pavilóne K.
Aktuálne posolstvo tohto obrazu "Poďeť sa o svoj blahobyt"

V roku 2015 sme si na adventnom stretnutí lekárnice priblížili zaujímavý príbeh obrazu Sv. Alžbety. Originál tohto obrazu môžete uvidieť ako kultúrno-historickú pamiatku I. triedy v Múzeu kresťanského umenia v Ostrihome od známeho romantického maďarského maliara Liszta-Mayer Sándora z druhej polovice 19. storočia. Ako tento obraz súvisí sa našou činnosťou v reťazi poskytovania lekárenskej starostlivosti. Tu začína tichočená osobná skúsenosť našej pani Mgr. Izabely Dubovej. Ako sme sa dozvedeli, bola dlhšie roky majiteľkou originálu kópie tohto obrazu. Originál kópie získala z pozostalosti svojho starého otca pána Karola Dedečka, otca akademického maliara Eugena Dedečka. Pán Karol bol viestranne nadaný samouk a tento obraz z r. 1916 považoval za cenné preukázanie svojho nadania. Dokonca aj svoj autopočet komponoval a pozadim tohto obrazu. Na pána Karola si spomenuli aj niektorí pacienti našej lekárnice, ktorí nás tiež informovali ako pán Karol Dedeček v prvej polovici 20. storočia maloval v ich chráme oltárne obrazy. Pani magistra pri odchode do dôchodku v r. 1988 darovala tento obraz do reholie sv. Alžbety.

